

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА

КАТЕДРА ЛОГОПЕДИЯ

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Катерина Щерева

относно дисертация на тема

ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ НАРУШЕНИЯТА НА УСТНИЯ И НА ПИСМЕНИЯ

ЕЗИК ПРИ БИЛИНГВАЛНИ УЧЕНИЦИ

на **Гергана Пламенова Илиева – Златарева**

за придобиване на ОНС „Доктор“

в професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма „Логопедия“

научен ръководител: **проф. д-н Цветанка Луканова Ценова**

1. Съответствие на процедурата с действащата нормативна уредба

Рецензията е изготвена в съответствие със Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото приложение и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Гергана Илиева-Златарева е представила всички необходими документи по процедурата за защита на дисертационен труд: автобиография, дисертационен труд и автореферат към него, декларация за оригиналност и достоверност на резултатите и справка за изпълнение на наукометричните показатели съобразно минималните национални изисквания.

2. Общо биографично представяне на кандидата

Гергана Илиева-Златарева завършва бакалавърска степен по логопедия в СУ „Св. Кл. Охридски“ през 2017 година, а през 2019 година и магистърска степен по „Комуникативни нарушения на развитието“. По време на обучението си показва висока мотивация и интерес

към логопедията и още като студентка сътрудничи като доброволец в редица институции и организации. След дипломирането си като магистър и понастоящем работи като логопед в Център за обществена подкрепа към програма SOS детски селища, Частен кабинет „ПсихоЛого5“ и ДГ 155 „Веселина“. Гергана Илиева-Златарева участва в голям брой обучения в областта на логопедичната теория и практика. След успешно издържан конкурс, през 2020 г. е зачислена като редовен докторант в докторска програма „Логопедия“ към ФНОИ, с научен ръководител проф. д-н Цветанка Ценова. По време на докторантското си обучение показва висока научно-изследователска ангажираност.

3. Данни за дисертацията

Темата на дисертационния труд „Взаимовръзка между нарушенията на устния и на писмения език при билингвални ученици“ е актуална и значима, тъй като засяга наболели проблеми в българското общество и научно пространство. От друга страна тя е все по-актуална и в световен мащаб, поради нарастващия брой на деца, носители на повече от един език и преминаването на обществото към мултилинвални и мултикултурни ценности. В този контекст авторката поставя във фокуса на своето научно изследване ролята на билингвизма за развитието на устната и писмената форма на реч.

Дисертацията е с основно съдържание увод, три глави, заключение, приноси и приложения. Текстът е в обем от 166 страници и включва 15 таблици и 36 диаграми и приложения в 9 страници. Цитираната литература обхваща 108 заглавия (67 на кирилица, 37 на латиница и 4 от интернет сайтове).

В увода Гергана Илиева – Златарева обосновава актуалността и научната значимост на темата. Работата прави добро впечатление с това, че още във въведението са поставени основните въпроси, свързани с това „пред какви трудности са изправени децата билингви, от които се изисква да се научат да четат и пишат и по какъв начин може да им се помогне да ги преодолеят, за да може да имат по-добра и успешна професионална реализация“. Добре са представени още в тази част и целите на изследването, описани са задачите и хипотезите на изследването, както и резултатите от полученото изследване.

Научната обосновка на дисертацията е представена в Първа глава ТЕОРЕТИЧЕН ОБЗОР. Разгледана е основната рамка, свързана с езика като висша психична функция, добре са представени и двете основни психолингвистични направления – нативизъм и енвайронментализъм както и организацията на езиковите процеси в устния и писмения език. Обръща се внимание и на езиковото развитие като единство между взаимодействието на

вътрешните и външните фактори. Авторката умело представя и онтогенезата на овладяването на устния език. В тази първа глава са обсъдени и нарушенията на езика и то най-вече нарушенията на неговото развитие - прояви, фактори за поява, видове, засегнат е и концепта „специфични езикови нарушения“ – същност, етиология, теоретични модели, форми и признаци. Теоретичното изложение показва задълбочените познания на докторантката по изследваната тематика. Обърнато е внимание и на нарушенията на овладяването на писмения език и проявите на дислексията на развитието. Изложението е целенасочено и чрез раздела „Вторични езикови нарушения и влияние на социално-психологическите фактори върху развитието на езика“.

Първа глава продължава с представянето на билингвизма като феноменология и прояви. Изложението е ясно, точно и многомерно изложено. Добре са представени и класификациите на билингвизма. Като привърженик на съвременните класификатори съм удовлетворена от представянето на езиковите нарушения и дислексията на развитието да и чрез тях (МКБ-11; DSM – V). Мисля, че тази част би придобила по-съвременно звучене, ако се обърне внимание и на Международната класификация на функционирането, уврежданията и здравето на Световната здравна организация (ICF, СЗО, 2007 г.) и как билингвизмът се позиционира там, за да се подкрепи включването на многоезичието в процеса на научното разсъждение. Първа глава завършва с описанието на билингвизма и влиянието му върху устната реч, писането и четенето и взаимовръзката между специфичните езикови нарушения, дислексията на развитието и билингвизма. Изложението е добре подплатено с данни както от български, така и от чуждестранни източници. Смятам, че дисертацията би спечелила повече, ако се направи и кратка характеристика на говоримия и писмен български език, както и на методите на ограмотяване, характерни за нашата образователна система, т.е. добре е да се обособи и един такъв подраздел в теоретичния обзор. Това би довело до по-задълбочени интерпретации във връзка с получените резултати от изследването. Добро впечатление правят всички анализи, представящи българската реалност.

Във Втора глава ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО са описани целите, задачите, хипотезите, контингентът, методиката и методите на научното изследване както и методите, използвани за статистическа обработка. Задачите са формулирани точно и ясно, което е довело до логически построена структура на изложението. Хипотезите отговарят на поставените цели. Участници в изследването са 48 билингвални ученици /ЕГ/ и контролна група от 30 монолингвални ученици. Добро впечатление прави и представените

характеристики на децата с билингвизъм по отношение на вторият език. Методиката и методите на научното изследване са описани подробно и ясно. При изследването на писането под диктовка е представен и начинът, по който се анализират грешките, което е важно, тъй като докторантката в трета глава ги обсъжда и структурира на различни равнища.

Докторантката показва много добри умения за планиране, организиране и провеждане на експериментално изследване. При представянето на статистическите методи е описана програмата, с която са обработени данните.

В Трета глава на дисертацията - АНАЛИЗ НА СЪБРАНИТЕ ДАННИ - се представят количествената и качествена обработка на данните, статистическата обработка, анализите на резултатите, изводите и препоръки от експерименталното изследване. В тези части на дисертационния труд Гергана Илиева показва добри умения за представяне на резултатите и последователното им интерпретиране. Добро впечатление прави и фактът, че в началото на тази част се предоставят данните от Количествен и качествен анализ на анкетна карта на родителите на учениците с билингвизъм, живеещи в чужбина и информация за тези от ромски произход.

В разделите: раздел 2.1. Сравнителен анализ на общия резултат от проба 1, 2, 3 и 4; раздел 2.2. Сравнителен анализ на общия резултат от пробите за четене и писане между ЕГ и КГ за устния език между ЕГ и КГ; раздел „2.3. Сравнителен вътрешногрупов анализ между устния и писмения език на ЕГ и КГ“ и раздел „2.4. Сравнителен анализ и взаимовръзка между постиженията за устния и постиженията в писмения език в ЕГ и КГ“, прави много добро впечатление боравенето с получената богата база от данни и уменията да се анализират и обсъждат получените резултати. Интерпретацията на тези резултати включва редица статистически методи, което дава яснота относно разликите между децата с билингвизъм или тези с монолингвизъм. Освен процентно представяне на резултатите е приложен и корелационния анализ (ANOVA) както и Стюдънт-t оценка. Надеждността на пробите чрез Алфа на Кронбах разкрива добрите възможности, предоставени от структурирания диагностичен инструмент, използван в дисертацията.

Приносно в труда на Гергана Илиева е и описанието и систематизирането на грешките, допуснати при писането на децата с билингвизъм. Дискусията в дисертацията е много добре представена като са включени редица съвременни изследвания и сравнения

между децата с моно- и билингвизъм в съпоставителен план с данните от дисертационния труд. Изводите и препоръките, направени от Гергана Илиева в края на дисертацията, отразяват напълно изложеното в предходните глави на този труд.

Заклучението е задълбочено и целенасочено.

4. Теоретични и научно-приложни приноси на дисертационния труд:

Този дисертационен труд допринася чрез направената емпирична проверка на взаимовръзката между постиженията в устния и постиженията в писмения език при децата с билингвизъм като я доказва. Тези приноси са особено важни точно за българките изследователи, тъй като именно единият език, който владеят децата, е българският. Както отбелязва докторантката в бъдеще изследователските инструменти могат да се стандартизират и да се използват и в практиката на логопедите, които работят с билингвални ученици, което ще ги подкрепи в оказването на пряко въздействие върху най-засегнатите области в устия и писмения език.

Силна страна на дисертационния труд са и приносите, насочени към практиката и препоръките към родителите и учителите на децата с билингвизъм.

5. Автореферат

Авторефератът отразява цялостно съдържанието на дисертационния труд и отговаря на изискванията. Избирателно цитираните автори са коректно представени в литературния списък.

6. Публикации

По темата на дисертационния труд докторантката представя списък от общо 4 публикации, което отговаря на изискуемия минимум.

7. Бележки, препоръки и въпроси

Бележките и насоките ми към докторантката бяха изразени още на вътрешното представяне пред катедрата и съм много положително впечатлена от съобразяването с основните изисквания в тях.

Бих помолила докторантката да отговори на следния въпрос:

Тъй като в представените препоръки в края на дисертационния труд Гергана Илиева-Златарева представя тези насоки при работа с билингвални деца и ученици в по-общ план, би ли извела в по-голяма конкретика такива препоръки за отделните групи – носители на билингвизъм - във връзка с техните постижения, културни и социално-икономически особености?

8. Заключение

Докторантката показва много добра теоретична подготовка и умения за организиране и провеждане на научно изследване. Задълбочената обработка на получените данни е основа за извеждане на аргументирани анализи и изводи, които имат приноси както в теоретичен, така и в практико-приложен план. Представеният дисертационен труд следва да бъде оценен по достойнство като **давам положителна оценка и убедено предлагам на уважаемото Научно жури на Гергана Илиева-Златарева да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Логопедия).**

27.04.2024

Рецензент:

/доц. д-р Катерина Щерева/